

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN KAVRAMSAL ULAMLARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA (PROTOTİP KURAMI ÇERÇEVESİNDE)

Nilay ÇAĞLAYAN DİLBER*

Öz

Bireylerin kavramları nasıl öğrendiklerini, sözcükleri anlamlarıyla nasıl ilişkilendirdiklerini ve kavramsal bilgiyi bellekte nasıl depoladıklarını açıklamak üzere çeşitli kavram oluşturma kuramları ortaya atılmıştır. Bu araştırmada, Rosch'un çalışmaları (1973, 1975, 1978, 1996) ile ortaya konan prototip kuramından ve bu kuram içerisinde bağlamın prototipi değiştirdiği görüşünü savunan Roth ve Shoben (1983)'in çalışmalarından söz edilmiştir. Kuram içerisindeki bu çalışmaları sınamak amacıyla Kırşehir ilindeki MEB'e bağlı bir okulun toplam kırk ortaokul 5. ve 8. sınıf öğrencisinin belirli ulamlardaki prototiplerini sorgulayan iki uygulama yapılmıştır. Analizler sonucunda ilk uygulama için elde edilen bulgular, Rosch (1973)'un çalışmaları ve Türkçe için yapılan benzer çalışmalarla (Seferoğlu, 1999; Gökmen, 2013) örtüşmektedir. İkinci uygulama içinse deneklerin belirlenen kavram ulamlarına ait prototiplerinin bağlamla değiştiği görülmüştür. Bu durum, dil öğretimine yönelik etkinliklerde öğretmene rehberlik edici, öğrenciye de kolaylık sağlayıcı bir rol üstlenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kavram, Kavram Oluşumu, Prototip, Prototip Kuramı, Bağlam, Dil Öğretimi, Ulam, Ortaokul Öğrencileri.

Abstract

A Study About Conceptual Categories of Secondary School Students (Within the Prototype Theory)

Various concept formation theories were put forth in order to explain how individuals learn the concepts, how they associate words with their meanings and how they store the conceptual knowledge in their memory. In this study, we examine the Prototype Theory which is developed by Rosch, and introduce Roth and Shoben's studies, which advocate that the concept changes the prototype. Two different applications are applied in order to test Roth and Shoben's studies and

* Yrd. Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü,
nilaynilaycaglayan@gmail.com

identify the prototypes withing specific categories of a total of forty elementary school students who are 5th and 8th grade students in the province of Kırşehir. Rosch (1973)'s studies results and similar studies' which are about Turkish (Seferoğlu, 1999; Gökmen, 2013) results are match up with together. Results of the analysis showed us that the prototypes of those subjects are changing according to the contexts. This situation might guide the teachers on activities related with the language teaching and may play a major role in providing convenience to the students.

Key Words: *Concept, Concept Formation, Prototip, Prototype Theory, Context, Language Teaching, Category, Secondary School Students.*

1.Giriş

Bireylerin kavramları nasıl öğrendiklerini, sözcükleri anlamlarıyla nasıl ilişkilendirdiklerini ve kavramsal bilgiyi bellekte nasıl depoladıklarını açıklamak üzere çeşitli kavram oluşturma kuramları ortaya atılmıştır. Bu kuramlardan bazıları kavramların ortaya çıkışı, bazıları ise bellekte depolanan bilginin niteliği üzerinde durmuştur.

İnsanların kavramları nasıl öğrendiği, kavrama ait birimleri hangi özelliklerine dayanarak sınıfladıkları ile ilgilenen en eski kuram Aristoteles'e dayanan ve 20. yüzyıla kadar kabul edilmiş olan klasik kuramdır. Bu kuramın temel özelliklerini Löbner (2002; 175) şu şekilde sıralamıştır:

- Sınıflama bir dizi durum ya da özelliğe dayanır.
- Her durum kesinlikle gereklidir.
- Durumlar, evet ya da hayır yanıtlarına dayalı olarak ikili durumlardır.
- Kategori üyelerinin evet ya da hayır yanıtlarına dayalı olarak ikili konumları vardır.
- Kategorilerin belirgin sınırları vardır.
- Bir kategorinin tüm üyeleri eşit konumdadır.

Kavram sınıflamalarına dönük olarak gerçekleştirilen pek çok çalışma gibi prototip (öntür) kuramı da bu kuramdan hareketle oluşturulmuştur.

Prototip kavramı Wittgenstein'in yaptığı çalışmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Wittgenstein, insanların hatırlama ve tanıma testlerinde gördükleri birimlerin özetlerini çıkardıklarını ve daha önce görmedikleri halde zihinlerindeki prototipe bezeyen birimlere daha önce görmüş gibi işlem yaptıklarını savunmuş ve buna prototip modeli adını vermiştir. İnsanlar,

zihinlerindeki kavramlarla ilgili olarak da tüm elemanların özeti olan bir prototip oluşturmakta ve gördükleri her yeni nesneyi bu prototip ile karşılaştırmaktadırlar (Çengelci, 1996: 38–39). Bu yaklaşım Rosch’un gerek kuramsal gerekse deneysel çalışmaları ile desteklenip geliştirilerek “prototip kuramı” adını almıştır.

Prototip kuramı, bilişsel sınıflama işlemlerini temel alarak kavramların insan zihninde ne tür gösterimler oluşturduğu ve kavram ulamlarının nasıl kodlandığı sorularına cevap aramaktadır. Kuramda sınıflama etkinlikleri iki temel ilkeye dayanır. Birincisi ulamların dizgesel işlevleri ile ilgilidir ve bilişsel olarak ulam oluşturmanın en az çaba ile en yüksek bilgiye ulaşmayı sağladığını ileri sürer. İkincisi ise elde edilen bilginin yapısı ile ilgilidir ve algılanan dünyanın biçimlenmiş bilgi ile geldiğini öngörür (Rosch, 1978; akt. Coşkun, 2006: 43).

Prototip örnekleri ilk düşündüğümüz şeylerdir. Örneğin, birisi size “*Bakın, pencerenin kenarında bir kuş var.*” dediğinde sizler *baykuş, akbaba, penguen* değil prototipik bir kuşu düşünebilirsiniz. Ya da birisi arabadan bahsettiğinde aklımıza ilk olarak *kamyon* ya da *tank* gelmez. Kuş örneğinde verilen *penguenler* de elbette birer kuştur ve bunu uygun bir bağlamda tercih ederiz:

- *Antartika’da yaşayan tek kuş türü penguenlerdir.*
- *Penguenler kuluçka için karaya çıkar. Kuşlar bir seferde üç yumurta bırakırlar.*

Prototip, kesin özellikleri tespit edilerek ve diğer özelliklere açık kapı bırakılarak tanımlanmış kavramın özet halidir denilebilir. Kuşlar için “tüylü olma” ve “yumurtlama” özellikleri “uçabilme” özelliğinden daha belirleyici olabilir, çünkü tüm kuşlar tüylüdür ve yumurtlar ancak uçamayabilir. Prototip, genel bir tanımlamayla belirli bir ulamın en iyi örneğidir. Prototip kuramında kavram ulamları dereceli bir yapı sergilemekte, ulamı en iyi temsil eden üye, merkez kabul edilerek diğer ulam üyeleri prototipe benzerliklerine göre onun çevresine yerleştirilmektedir. Böylece prototip bir ulamın gönderim noktası olma özelliği kazanmaktadır (Löbner, 2002: 179-180).

Rosch, renk kavramları ile ilgili yaptığı deneyde renk ulamlarını odak renkler ile tanımlamış ve deneklerden ikili özelliklere sahip renk parçalarını sınıflamalarını istemiştir. Deneklerin ara renkleri odak renge yakınlıkları ile tanımladıkları, “turuncumsu kırmızı” gibi odak rengi temel alarak adlandırdıkları görülmüştür. Rosch, bu deneyle bazı kırmızılarının diğerlerine göre daha kırmızı olduğunu ortaya koymuştur (Löbner 2002: 175). Prototip

yaklaşımına göre bu durum, bir kavram ulamında “daha iyi” üyeler bulunduğunun bir göstergesidir.

Rosch, renk ulamları ile ilgili çalışmadan çıkan bulguların diğer ulamlarda da işleyip işlemediğini sınamak için iki araştırma yapmıştır. İlk araştırmasında kuş, sebze, meyve, taşıt gibi ulam isimleri ile bir anket hazırlamıştır. Bu ulamların her birinin içeriğinde yaklaşık olarak 50 örnek listelenmiştir. Deneklerden her ulam için listedeki en iyi yedi örneği 1.0 (en iyi)’den 7.0 (en kötü)’ye doğru derecelendirmeleri istenmiştir. Deneyin sonucunda birbiriyle tutarlı sonuçlar elde edilmiştir. Denekler hemen hemen Amerika’ya özgü bir tür olan *kızılgerdan* kuşunu ‘kuş’, *elmayı* ‘meyve’, *sandalyeyi* ‘mobilya’ ulamı için en iyi örnek olarak değerlendirmiştir. Kuş listesinde *serçe*, *kanarya*, *karatavuk*, *kumru* ve *tarla kuşu* yüksek; *papağan*, *sülün*, *albatros*, *tokan* ve *baykuş* daha düşük; *yarasa* ise en düşük puanı almıştır. Benzer sonuçlar diğer ulamlarda da ortaya çıkmıştır. Giysi ulamında *elbise* ve *etek*, *ayakkabı* ve *çoraptan* daha iyi örnekler olarak görülmüştür (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Rosch (1973)’da elde edilen en iyi üye dereceleri (Field, 2006:102).

Meyve		Sebze		Kuş	
<i>Elma</i>	1.3	<i>Havuç</i>	1.1	<i>Kızılgerdan</i>	1.1
<i>Erik</i>	2.3	<i>Kuşkonmaz</i>	1.3	<i>Kartal</i>	1.2
<i>Çilek</i>	2.3	<i>Soğan</i>	2.7	<i>Devekuşu</i>	3.3
<i>İncir</i>	4.7	<i>Maydanoz</i>	3.8	<i>Tavuk</i>	3.8
<i>Zeytin</i>	6.2	<i>Salatalık turşu</i>	4.4	<i>Yarasa</i>	5.8
Taşıt		Hastalık		Suç	
<i>Araba</i>	1.0	<i>Kanser</i>	1.2	<i>Cinayet</i>	1.0
<i>Scooter</i>	2.5	<i>Sıtma</i>	1.4	<i>Hırsızlık</i>	1.3
<i>Tricycle</i>	3.5	<i>Kızamık</i>	2.8	<i>Şantaj</i>	1.7
<i>Kayak</i>	5.7	<i>Romatizma</i>	3.5	<i>Zimmete para geçirme</i>	1.8
<i>At</i>	5.9	<i>Nezle</i>	4.7	<i>Serserilik</i>	5.3

Rosch, diğer deneyinde öğrencilerin “*Penguen bir kuştur.*” ve “*At bir taşıttır.*” biçimindeki yargılara ne kadar sürede “*Evet*” cevabı verdiklerini ölçmüş ve iyi örneklerin daha kısa sürede cevaplandığı bulgusunu elde etmiştir. Rosch, bu bulgunun bir ulamda yer alan her üyenin o ulamı aynı ölçüde temsil etmediğini kanıtladığını belirtmiştir.

Prototip kuramı ile ilgili bir başka görüş ise bağlamla en iyi örneğin değiştiğidir. Bir göstergenin birlikte bulunduğu öteki göstergelerle oluşturduğu ve anlamını aydınlatan bütün, bağlamdır (Aksan, 2006: 75). Bildirişimde bulunan konuşucu, dinleyici, bildirişimin gerçekleştiği yer ve

zaman etmenlerinin tümüne bağlam ya da bildirişim durumu denir. Bağlam, yalnızca anlık bildirişim durumu olarak değil, bildiri, yani metin üretiminin içinde yer aldığı zaman dilimi olarak da anlaşılabilir (Huber, 2008: 26).

Rosch'a göre prototipler, doğal bağdaşıklıkları veya anlamsal özellikleri yansıtır ve sabittir. Ancak, Roth ve Shoben (1983) yaptıkları araştırmalarda dilbilimsel bağlamla en iyi örneğin değiştiğini göstermişlerdir. Araştırmalarından birinde deneklerden hayvan ulamı ile ilgili olarak farklı çiftlik hayvanlarının tipikliklerini (*typicality of different*) derecelmelerini istemişlerdir. Deneklere öncelikle bir bağlam içeren bir tümce verilmiştir. Örneğin, "Bertha hayvana binmekten hoşlanır." (*Bertha enjoyed riding the animal*) ya da "Bertha hayvanın sütünü sağmaktan hoşlanır." (*Bertha enjoyed milking the animal*) gibi. Bağlam tümcesinin ardından "..... da bundan oldukça hoşlanır." (*The quite liked it too.*) gibi çerçevesi belirlenmiş bir tümce verilmiştir. Deneklerden bu çerçeve tümceyi tamamlamaları için hayvan ulamı listesindeki isimleri en iyi örnekten başlayarak derecelmelerini istemişlerdir. Roth ve Shoben, çalışmalarının sonucunda şunu bulmuştur: bağlam süt sağmaya gönderme yaptığıında inekler atlardan daha tipik hayvanlar olarak görülmüş; ancak bağlam sürmeye/binmeye gönderme yaptığıında ise atlar ineklere göre daha tipik hayvanlar olarak görülmüştür. Medin ve Shoben (1988), "kaşık" ulamıyla ilgili yaptıkları çalışmalarında da tipiklik yargısının bağlamla değiştiğini bulmuşlardır (akt. Braisby, 2005: 179).

Rosch'un prototip kuramını sınavan çalışmalar farklı dillerde yapıldığı gibi Türkçeyi içeren çalışmalar da bulunmaktadır. Türkçe açısından Rosch (1973)'un prototip kuramını sorgulayan ilk çalışma sebze, meyve ve kuş ulamlarının sorgulandığı Seferoğlu (1999)'nun çalışmasıdır. Gökmen ve Özay (2012), Türkçede soyut ve somut anlamsal ulamların belirli prototipler etrafına yapılanıp yapılanmadığını sınımıştır. Araştırmada, çocuk-geç-yetişkin olmak üzere 210 deneye toplam 20 ulam içeren bir sormaca uygulanmıştır. Gökmen (2013)'in yaptığı çalışmada ise anadili Türkçe olan 100 üniversite öğrencisine 6 farklı ulamdaki kavramların prototiplerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada ise adı geçen çalışmalardan farklı olarak deneklerin yalnızca ortaokul öğrencilerinden oluşması ve ayrıca bağlama dayalı bir sorgulamanın da yapılması alanyazına katkı getireceğini düşündürmektedir.

Bu sebeple bu araştırma;

- Ortaokul 5. ve 8. sınıf öğrencilerinin bir bağlam içerisinde oluşturdukları meyve, sebze, kuş, hastalık ve suç ulamlarına ait prototipleri nelerdir?

- Ortaokul 5. ve 8. sınıf öğrencilerinin bir bağlama bağlı kalmaksızın oluşturdukları meyve, sebze, kuş, hastalık ve suç ulamlarına ait prototipleri nelerdir?
 - Öğrencilerin bir bağlam içerisinde ve bir bağlama bağlı kalmaksızın oluşturdukları meyve, sebze, kuş, hastalık ve suç ulamlarına ait prototipleri arasında fark var mıdır?
 - Bir bağlam içerisinde oluşturulan ve bir bağlama bağlı kalmaksızın oluşturulan prototipler arasında cinsiyetler ve sınıf açısından değişkenlik var mıdır?
- sorularına yanıt aramaktadır.

2. Veri Toplama Aracı ve Süreç:

Bu çalışma, “meyve, sebze, kuş, hastalık ve suç” ulamlarının iki farklı uygulamayla sınıflandırılmasını değerlendirmektedir. Araştırmaya, random yöntemle seçilmiş Kırşehir ilinden toplam 40 ortaokul 5. ve 8. sınıf öğrencisi katılmıştır. Her bir sınıftan 20’şer; toplamda 21 erkek ve 19 kız öğrenci uygulamaya dâhil edilmiştir. Çalışmada Rosch (1973)’un deneylerinde kullandığı “meyve, sebze, kuş, hastalık ve suç” ulamlarının en iyi örneklerinin deneklerce bir bağlama bağlı kalmaksızın ve bir bağlam içerisinde (kısa öyküde) oluşturarak sınıflanması ve bu iki uygulamanın tutarlılığının saptanması amaçlanmaktadır.

İlk uygulamada (bkz. Ek-1) öğrencilere ulamların başlıklarının bulunduğu kâğıtlar dağıtılmış ve her ulama ait akıllarına ilk gelenden başlamak üzere yedişer örnek yazmaları istenmiştir. İkinci uygulamada (bkz. Ek-2) ise kısa bir öykü verilerek öğrencilerden öyküde yer alan boşluklara uygun sözcükleri yazmaları istenmiştir. Öykü, araştırmacı tarafından ve uzman görüşü alınarak hazırlanmıştır. Öykünün tüm denekler tarafından kolayca anlaşılması için basit olmasına ve bağlamının çok sınırlayıcı olmamasına dikkat edilmiştir. Örneğin, hastalık ulamına ilişkin bölümde öğrencileri yönlendirmemek ve öğrencilerin hastalık kavramını geniş olarak da düşünebilmeleri için “*Hastalığın ister büyüğü ister küçüğü olsun hastalık insanın günlük hayatını zorlaştırıyor diye düşünerek dükkândan çıktım.*” ifadesi seçilmiştir. Her iki uygulama da aynı ulamları sınıflandırmak için çalışmanın güvenilirliği açısından uygulamalar birer gün arayla yapılmıştır.

Bu çalışmada kavram ulamlarına ait prototipleri bulmak amacıyla deneklerin yazdıkları her ulamın ilk üç örneği analize dâhil edilmiştir. SPSS 17.0 programı kullanılarak örneklerin frekans dağılımları istatistiksel olarak hesaplanmıştır. Öğrencilerin her uygulama için tüm boşlukları doldurması zorunlu tutulmamış; veri analizi yapılırken de bu durum dikkate alınmıştır. Çalışmada öğrenim düzeyleri farklı olan gruplar üzerinde çalışıldığı için “Kesit Alma Tarama Modeli” (bkz. Karasar, 2010) kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Meyve Ulamına İlişkin Bulgular

Yapılan uygulamalara göre ortaokul 5. ve 8. sınıf öğrencilerinin meyve ulamına ait prototipleri *elma, muz ve portakal*dır (Bkz. Tablo 2). İkinci uygulamada birinci uygulamadan farklı olarak *armut* da meyve ulamının en iyi ilk üç örneği arasındadır. İki uygulama arasında bu şekilde tutarlı bir sonucun çıkması öğrencilerin hem meyve ulamına ait prototiplerinin olduğunu desteklemekte hem de bunun rastlantısal olarak sıralanmadığını göstermektedir. Rosch (1973), Seferoğlu (1999) ve Gökmen (2013)'e ait bulgularla bu bulgular karşılaştırıldığında en iyi meyve örneğinin *elma* olması örtüşmektedir.

Tablo 2. Meyve Ulamının Prototipleri

1.Uygulama	2.Uygulama
Elma -% 19	Elma -% 24
Muz -% 14	Portakal- Armut -% 15
Portakal- % 13	Muz -% 10

İkinci uygulamada verilen kısa öyküde meyve ulamı için “*Manavın önündeki tezgahlarda çeşit çeşit meyveler vardı:.....*”tümcesini öğrencilerden tamamlamaları istenmiştir. Bu uygulamada birinci uygulamadan farklı olarak öğrencilerin %63'ünün *elma* örneğini birinci sırada yazdığı görülmüştür. Bu durumdan deneklerin manav bağlamından hareket ettikleri ve bu bağlamda en iyi meyve örneğinin *elma* olduğu sonucu çıkarılabilir.

Tablo 3. Meyve Ulamının Cinsiyete Göre Prototipleri

Cinsiyet	1. Uygulama-Meyve Ulamı	2. Uygulama- Meyve Ulamı
Kız	Elma- %15,7	Elma- % 16,6
	Muz -%14	Armut -%14
	Çilek- % 12,2	Portakal- % 14
Erkek	Elma- % 22	Elma -% 28,5
	Armut -% 15,8	Armut -% 15,8
	Portakal- % 15,8	Portakal -% 15,8

Tablo 3'te görüldüğü gibi iki uygulamanın analizlerine göre meyve ulamının prototipleri erkekler için *elma, armut, portakal*dır. İki uygulamada da erkeklere göre meyve ulamına ait prototiplerin aynı olması bir bağlam içerisinde ve bir bağlama bağlı kalmaksızın deneklerin en iyi meyve örneklerini destekler niteliktedir. Kızlar için ise ilk uygulamada *elma, muz ve çilek*; ikinci uygulamada *elma, armut ve portakal*dır. Bu sonuca göre, meyve ulamının en iyi örneklerinin kızlara göre manav bağlamında farklılaştığı söylenebilir.

Tablo 4. Meyve Ulamının Sınıfa Göre Prototipleri

Öğrenci	1. Uygulama- Meyve Ulamı	2. Uygulama-Meyve Ulamı
5. Sınıf	Elma -% 26	Elma -% 26
	Armut -% 18,3	Armut -% 21,6
	Muz – Portakal- % 11,6	Portakal -% 15
8. Sınıf	Muz -% 16	Elma- % 21,6
	Portakal- % 15	Portakal -% 15
	Elma- Çilek- % 11,6	Muz - Erik -% 11,6

Meyve ulamının en iyi örnekleri sınıflara göre incelendiğinde ortaokul 5. sınıf öğrencileri için en iyi örnekler *elma, armut, portakal ve muz*dur. Birinci uygulamada ikinci uygulamadan farklı olarak *muz* örneği vardır. Ortaokul 8. sınıf öğrencileri için en iyi örnekler *muz, portakal, elma ve çilek*'tir. Ayrıca ikinci uygulamada *erik* örneği en iyi meyve örneği sıralamasında ilk üçe girmiştir.

3.2. Sebze Ulamına İlişkin Bulgular

Yapılan uygulamalara göre ortaokul 5. ve 8. sınıf öğrencilerinin sebze ulamına ait prototipleri *domates, salatalık ve marul*dur (Bkz. Tablo 5). Her iki uygulamada da en iyi örnekler aynı çıkmıştır. Bu sonuç, deneklerin sebze ulamına ait en iyi örneklerini rastlantısal yazmadıklarının da bir sonucudur denilebilir. Rosch (1973)'un yaptığı çalışma ile bu çalışma sebze ulamında karşılaştırıldığında bulgularda benzerlik yoktur. Bu durumun deneklerin kültürel ve dünya bilgisindeki farklılıktan kaynaklandığı söylenebilir. Seferoğlu (1999) ve Gökmen(2013)'in ilk örnek bulgularıyla *domates* örneği örtüşmektedir.

Tablo 5. Sebze Ulamının Prototipleri

1. Uygulama	2. Uygulama
Domates % 15	Domates % 20
Salatalık % 15	Salatalık % 16,6
Marul % 10	Marul % 15,7

İkinci uygulamada verilen kısa öyküde meyve ulamı için “*İçeriye girdiğimde ise içerisi sebze ile doluydu. İçeridevardı.*” tümcesini öğrencilerden tamamlamaları istenmiştir. Bu uygulamada birinci uygulamadan farklı olarak *domates* örneğinin %50'sinin birinci sırada yazıldığı görülmüştür. Bu durumdan deneklerin manav bağlamından hareket ettikleri ve bu bağlamda en iyi sebze örneğinin *domates* olduğu sonucu çıkarılabilir. Birinci uygulama için örnekler arasında sıralama olarak bu tür bir ayırt edicilik yoktur.

Tablo 6. Sebze Ulamının Cinsiyete Göre Prototipleri

Cinsiyet	1. Uygulama- Sebze Ulamı	2. Uygulama- Sebze Ulamı
Kız	Domates %21	Domates %27
	Salatalık %14	Salatalık %20
	Marul % 14	Marul % 14,5
Erkek	Marul % 15,8	Marul % 16,9
	Lahana % 11	Maydanoz % 15,2
	Patlıcan-Domates-Maydanoz%9,5	Domates- Salatalık % 13,5

Sebze ulamının cinsiyete göre prototipleri her iki uygulamada da kızlar için *domates, salatalık ve marul*; erkekler için ise *marul, lahana, patlıcan, domates ve maydanoz*dur. Ancak erkekler için ikinci uygulamada *salatalık* da en iyi örnekler arasında yer almıştır. Sebze ulamının en iyi örneklerinin kızlara göre erkekler için daha çeşitli olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Sebze Ulamının Sınıflara Göre Prototipler

Öğrenci	1. Uygulama-Sebze Ulamı	2. Uygulama- Sebze Ulamı
5. Sınıf	Domates - Salatalık % 13,3	Marul % 22,8
	Marul- Lahana % 11,6	Domates % 21
		Salatalık % 14
8. Sınıf	Marul % 18,3	Domates - Salatalık % 19
	Domates % 16,6	Marul -Maydanoz % 12
	Maydanoz % 10	

Tablo 7 incelendiğinde ortaokul 5. sınıf öğrencileri için en iyi sebze örnekleri *domates, salatalık, marul ve lahanadır*. Birinci uygulamada ikinci uygulamadan farklı olarak *lahana* örneği vardır. Ortaokul 8. sınıf öğrencileri için en iyi sebze örnekleri *marul, domates, maydanoz*dur. İkinci uygulamadan farklı olarak *salatalık* örneği vardır. 8. sınıf öğrencilerinin diğer sınıftan farklı olarak iki uygulamasının da en iyi sebze örneklerinde *maydanoz* vardır.

Prototipler bireylerin yetiştiği kültüre de bağlı olabilmektedir (Field, 2006). Bulgular arasında ortaokul 5. ve 8. sınıf öğrencilerinin sebze ulamına ait ilk üç örneğinde yer alması da diğer örnekleri arasında fazla sayıda *ekşimen* örneği görülmüştür. *Ekşimenin* uygulama yapılan yöreye ait bir sebze olması ve ortaokul öğrencilerinin de muhtemelen çoğunun uzun bir süredir orada yaşaması bu örneklemede pay sahibi olmasını sağlamıştır denilebilir.

Sebze ulamına yönelik verilerde öğrencilerin bu ulama ilişkin *findık, kavun, karpuz, üzüm* gibi örnekler yazdığı belirlenmiştir. Bu durum bazı öğrencilerdeki *sebze* kavramının bulanık olduğunun bir göstergesi olabilir.

3.3. Kuş Ulamına İlişkin Bulgular

Deneklerin kuş ulamına ait en iyi örnekleri birinci uygulamada *güvercin, serçe, kartal ve kanarya*; ikinci uygulamada *kanarya, papağan ve güvercin*dir (Bkz. Tablo 8). İki uygulamada ortak olan en iyi kuş örnekleri *güvercin* ve *kanaryadır*. Uygulamalar arasındaki fark ikinci uygulamadaki metnin bağlamından kaynaklanmış olabilir. İkinci uygulamadaki kısa öyküde yer alan “*Büyük küçük kafeslerdeki kuşlar pek güzel ve hayranlık vericiydi. Camın önündeki kafeslerdevardı.*” tümcesi ile deneklerden kuş ulamına ait örnekleri sıralamaları istenmiştir. Metin hazırlanırken kafeslerdeki kuşların tüyleri ve kanatları olan kuşları kapsayıcı nitelikte olmasına dikkat edilmiş, bağlam içerisinde “güzel ve hayranlık verici” sıfatları kullanılmıştır. İkinci uygulamada denekler için en iyi örnekler arasında *kartal* gibi büyük kuşlara yer verilmeden küçük kuşlar en iyi örnekler arasına girmiştir. Özellikle kafesteki kuşlar bağlamında *papağan* deneklere göre en iyi örneklerden biridir. Bu durum, Roth ve Shoben (1983)’in prototip kuramı dilbilimsel bağlama göre değişmektedir görüşünü desteklemektedir.

Tablo 8. Kuş Ulamının Prototipleri

1. Uygulama	2. Uygulama
Güvercin % 16,6	Kanarya % 21
Kanarya % 14,9	Papağan % 21
Serçe- Kartal % 13	Güvercin % 14,4

Tablo 9’da görüldüğü gibi kuş ulamının cinsiyet açısından en iyi örnekleri kızlar için *serçe, papağan, kanarya*; erkekler için *güvercin, kartal ve kanaryadır*. İkinci uygulamaya yönelik veriler, erkekler için en iyi örnek olan *kartal* örneğini en iyi örnekler arasında göstermemiştir. Bu durum yine ikinci uygulamadaki metnin bağlamından kaynaklanmaktadır denilebilir.

Tablo 9. Kuş Ulamının Cinsiyete Göre Prototipleri

Cinsiyet	1. Uygulama- Kuş Ulamı	2. Uygulama- Kuş Ulamı
Kız	Serçe % 18,5	Papağan % 27,5
	Papağan %14,8	Kanarya % 20
	Kanarya % 12,9	Serçe % 15
Erkek	Güvercin % 18,3	Kanarya % 26
	Kanarya % 16,6	Papağan % 20
	Kartal % 15	Güvercin % 18

Kuş ulamına sınıflar açısından bakıldığında en iyi örnekler ortaokul 5. sınıf öğrencileri için *kanarya*, *papağan*, *güvercin*, *kartal*; ortaokul 8. sınıf öğrencileri için *güvercin*, *serçe*, *kartal*, *şahindir*. Birinci ve ikinci uygulamalar arasındaki örneklerin çeşitliliği ve farklılıkları yukarıda da belirtildiği gibi bağlamdan kaynaklanmıştır denilebilir (Bkz. Tablo 10).

Tablo 10. Sınıf Ulamının Sınıflara Göre Prototipleri

Öğrenci	1. Uygulama-Kuş Ulamı	2. Uygulama-Kuş Ulamı
5. Sınıf	Kanarya % 23	Kanarya % 28
	Papağan % 12,5	Papağan % 24
	Güvercin- Kartal % 10,7	Güvercin-Serçe % 14
8. Sınıf	Güvercin- Serçe % 17	Papağan % 22,5
	Kartal- Şahin % 10	Kanarya % 17,5
		Güvercin- Muhabbet Kuşu %15

3.4. Hastalık Ulamına İlişkin Bulgular

Hastalık ulamına ait en iyi örnekler birinci uygulama için *grip*, *kanser ve verem*; ikinci uygulama için *grip*, *bronşit ve soğuk algınlığıdır* (Bkz. Tablo 11). İkinci uygulamada yer alan kısa öyküde “*Çırağının hastalığı daimiş. Manav Ahmet de çırağının yerine dükkânına erken gelmiş. Hastalığın ister büyüğü ister küçüğü olsun hastalık insanın günlük hayatını zorlaştırıyor diye düşünerek dükkândan çıktım.*” ifadeleri ile öğrencilerden en iyi hastalık örneğini yazmaları istenmiştir. İkinci uygulama, öğrencilerin akıllarına ilk gelen tek hastalık örneğini göstermesi açısından önemlidir ancak yine bir bağlama dayalı olduğu için birinci uygulamanın en iyi örneklerinden farklılık göstermiştir. *Grip* örneğini ise birinci ve ikinci uygulamada da deneklerin %50’sinin ilk sırada yazdığı belirlenmiştir. Bu sonuçtan hastalık ulamının en iyi örneğinin *grip* olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo11. Hastalık Ulamının Prototipleri

1. Uygulama	2. Uygulama
Kanser % 18,8	Grip % 47,5
Grip % 15,3	Bronşit % 15
Verem % 11,9	Soğuk Algınlığı % 7,5

Prototip kuramında “*ağaç*”, “*çam*”, “*mavi çam*” gibi kavramların sırasıyla üst, temel ve alt düzeyi yansıttığı belirtilmektedir (Çengelci, 1996:45). Bir ulam sırasıyla alt sınıflara ayrılacak sonsuz sayıda alt ulama sahip olabilmekte, üstten başlayıp genişleyerek sınıfların dizisel ilişkilerini ortaya çıkarmaktadır. Alt düzey kavramlar temel düzey kavramlardan daha az iyidirler çünkü üyeleri karşılıklı yüksek benzerliğe

sahiptir ve yakın ulamların üyelerinden farklılıkları düşüktür. Ayrıca, alt düzey kavramlar genellikle çok hecelidir ya da niteleyici olmaktadır: *çay kaşığı* ve *salıncaklı sandalye* vb. (Croft ve Cruse, 2004: 85–86). Veriler incelendiğinde hastalık ulamına ilişkin örneklerde alt düzey kavram örneklerinin oldukça fazla olduğu görülmüştür. Özellikle kanser ve grip kavramlarının alt ulamları olan örnekler yer verildiği belirlenmiştir. Denekler, *kanser* kavramının alt ulamları olan *kan kanseri*, *akciğer kanseri*, *meme kanseri*, *lenf kanseri*; *grip* kavramının alt ulamları olan *domuz gribi*, *kuş gribi* gibi örneklerine sıralamaları içinde yer vermiştir.

Tablo 12. Hastalık Ulamının Cinsiyete Göre Prototipler

Cinsiyet	1.Uygulama- Hastalık Ulamı	2.Uygulama- Hastalık Ulamı
Kız	Grip % 19,2	Grip % 52
	Kanser % 15,7	Soğuk Algınlığı % 15,8
	Verem % 12,2	Bronşit - Verem % 10,5
Erkek	Kanser % 21,6	Grip % 42,9
	Verem % 13,3	Bronşit % 19
	Grip % 11,6	Kanser % 14,3

Tablo 12 incelendiğinde hastalık ulamının en iyi örneklerinin cinsiyete göre kızlar ve erkekler için de *grip*, *verem*, *kanser* olduğu görülmektedir. İkinci uygulamada, kızlar için birinci uygulamadaki *kanser*in yerini *soğuk algınlığı* ve *bronşit*; erkekler için ise birinci uygulamadaki *verem*in yerini *bronşit* almıştır. Bu durumun yine bağlamdan kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 13. Hastalık Ulamının Sınıflara Göre Prototipleri

Öğrenci	1. Uygulama-Hastalık Ulamı	2. Uygulama-Hastalık Ulamı
5. Sınıf	Kanser % 24	Grip % 50
	Grip % 15,5	Bronşit % 25
	Bronşit % 12	Kanser % 5
8. Sınıf	Verem % 18,9	Grip % 45
	Grip % 15,5	Soğuk algınlığı % 15
	Kanser % 13,7	Kanser – Verem % 10

Hastalık ulamının sınıflara göre en iyi örnekleri ortaokul 5. sınıf öğrencileri için *kanser*, *grip* ve *bronşit*dir. Her iki uygulama için de hastalık ulamının en iyi örnekleri aynıdır. Bu bulgu, ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin hastalık ulamına ait prototiplerini belirginleştirmiştir. Ortaokul 8. sınıf öğrencileri için hastalık ulamına ait en iyi örnekler *verem*, *grip*, *kanser*dir. İkinci uygulamada birinci uygulamadan farklı olarak *soğuk algınlığı* örneği verilmiştir. 8. sınıf öğrencileri için de uygulamalardaki en iyi örneklerin aynı olması bu grubun hastalık ulamına ait prototiplerini belirginleştirmiştir denilebilir.

Hastalık ulamına ilişkin veriler incelendiğinde diğer ulamlara göre bu ulamdaki örnek çeşitliliğinin daha fazla olduğu saptanmıştır. *Kuşpalazı, lösemi, burun tıkanıklığı, şizofren, albino, fitk, veba, boğmaca, kızamık, tifo, anemi, siroz, obezite, downsendromu, kabakulak, tümör, ateşlenme, reflü* vb. pek çok örnek deneklerce yazılmıştır.

3.5. Suç Ulamına İlişkin Bulgular

Suç ulamına ait en iyi örnekler her iki uygulama için de *hırsızlık, cinayet ve kapkaç*tır (Bkz. Tablo 14). Her iki uygulamada da deneklerin %50'den fazlası ilk iki örneğine *hırsızlık* ve *cinayet* örneklerini yazmışlardır. Bu bulgu, suç ulamının genel anlamda en iyi örneklerinin *hırsızlık* ve *cinayet* olduğunun bir göstergesidir denilebilir. Rosch (1973) ve Gökmen (2013)'in bulguları ile bu çalışmanın suç ulamına ait en iyi örnekleri karşılaştırıldığında *cinayet* ve *hırsızlık* örnekleri örtüşmektedir.

Tablo14. Suç Ulamının Prototipleri

1. Uygulama	2. Uygulama
Cinayet % 30	Hırsızlık % 28,5
Hırsızlık % 28	Cinayet % 26,3
Kapkaç % 15,4	Kapkaç % 16,4

İkinci uygulamada yer alan kısa öyküde “*O anda önümden geçen cezaevi aracının korna sesi bu düşüncemi onaylar gibiydi. Bu aracın içindeki suçlu kim bilir hangi suçu işlediği için tutuklanmıştı? Hemen birkaç tahminde bulundum:.....*” ifadeleri ile öğrencilerden en iyi suç örneğini yazmaları istenmiştir. Metinde yer alan “cezaevi aracı” ifadesi yeni bir bağlam oluşturduğu için bu durum, öğrencilerin ilk uygulamadan farklı olarak ikinci uygulamadaki ilk örneklerini olmasa da diğer örneklerini değiştirmiştir. Birinci uygulamaya ait verilerde *kopya çekmek, yalan söylemek, okuldan kaçmak, kapı çalmadan içeri girmek* örnekleri yer alırken ikinci uygulamaya ait verilerde bunların yerine farklı olarak *protestoya katılmak, eylem yapmak, insan haklarına saygısızlık* örneklerine yer verilmiştir. Bu örneklerin frekans değerleri yüksek olmasa da bu durum öğrencilerin bağlama uygun örnekler seçtiğinin bir göstergesidir denilebilir.

Tablo 15. Suç Ulamının Cinsiyete Göre Prototipleri

Cinsiyet	1. Uygulama-Suç Ulamı	2. Uygulama- Suç Ulamı
Kız	Hırsızlık % 33,9	Cinayet % 36
	Cinayet % 28,3	Hırsızlık % 31,8
	Kapkaç % 15	Kapkaç % 13,6
Erkek	Cinayet % 31,5	Hırsızlık % 25,5
	Hırsızlık % 22,8	Kapkaç % 21,2
	Kapkaç % 15,7	Cinayet % 17

Tablo 15’te görüldüğü gibi her iki uygulamada da suç ulamının cinsiyete göre en iyi örnekleri kızlar ve erkekler için de *hırsızlık*, *cinayet* ve *kapkaçtır*. İki uygulama arasında bu şekilde tutarlı bir sonucun çıkması öğrencilerin suç ulamına yönelik en iyi örneklerini belirginleştirmektedir.

Tablo 16. Suç Ulamının Sınıflara Göre Prototipleri

Öğrenci	1. Uygulama-Suç Ulamı	2. Uygulama- Suç Ulamı
5. Sınıf	Hırsızlık % 28,8	Hırsızlık % 26
	Cinayet % 27	Kapkaç % 24
	Kapkaç % 20	Cinayet % 20
8. Sınıf	Cinayet % 40	Cinayet % 32,6
	Hırsızlık % 28	Hırsızlık % 30,4
	Kapkaç % 10	Kapkaç % 10

Suç ulamının sınıflara göre en iyi örnekleri ortaokul 5. ve 8. sınıf öğrencileri için *hırsızlık*, *kapkaç* ve *cinayet*dir (Bkz. Tablo 16).

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmanın sonucunda Türkçede her hangi bir bağlama bağlı kalmadan belirlenen ortaokul 5. ve 8. sınıf öğrencileri için meyve ulamında *elma*, *muz*, *portakal* örnekleri, en tipik meyve örnekleridir. *Elma* ilk örneği Rosch (1973)’un bulgularıyla örtüşürken; *elma*, *muz* ve *portakal* ilk örnekleri anadili Türkçe olan denekler üzerinde yapılan çalışmalardan Seferoğlu (1999) ve Gökmen (2013)’in çalışmaları ile de örtüşmektedir.

Çalışmada sebze ulamı için ilk örnekler *domates*, *salatalık* ve *marul* iken bu bulgular Rosch (1973)’un bulguları ile örtüşmemekte; *domates* ilk örneği ise Seferoğlu (1999) ve Gökmen (2013)’in çalışmaları ile örtüşmektedir. Kuş ulamı için en iyi örnekler *güvercin*, *serçe* ve *kanarya* olarak belirlenmiş; elde edilen bu bulguların Rosch (1973), Seferoğlu (1999) ve Gökmen (2013)’in bulgularıyla da koşut nitelikte olduğu görülmüştür.

Hastalık ulamı için en iyi örnekler *grip*, *kanser* ve *verem* olarak belirlenmiş; *grip* ve *kanser* ilk örnekleri Rosch (1973) ve Gökmen (2013)’in bulguları ile örtüşmüştür. Suç ulamına ilişkin deneklerin verdiği ilk örnekler *hırsızlık*, *cinayet* ve *kapkaç* olarak belirlenmiş; elde edilen bu bulgular Rosch (1973) ve Gökmen (2013)’in bulguları ile koşutluk göstermiştir.

Anadili Türkçe olan denekler ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında (Seferoğlu, 1999; Gökmen, 2013) bulgular ulamlar için tutarlılık göstermektedir. Anadili Türkçe olan bireylerin, Rosch’un (1973) bulgularına koşut olarak, anlamsal ulamlara ait prototip seçimlerinde, en çok ilgi duydukları ya da sevdikleri öğelerden değil merkeze en yakın olduğunu

düşündükleri öğelerden hareket ettikleridir (Gökmen, 2013:173). Elde edilen bulguların bazıları yukarıda da belirtildiği gibi Rosch (1973)'un çalışması ile ortaklık sağlarken bazıları farklılık göstermektedir. Bu durum, prototip kavramların oluşumunda kültürün de etkisinin olmasından kaynaklanmaktadır denilebilir.

Kavramsal öğrenme bilişsel gelişimin bir göstergesidir ve anadili doğası gereği insanın normal koşullar altında bilişsel olarak bu gelişimi gösterebilmesini sağlayan temel araçlardan biridir (Uzun, 2006-a). Yukarıda belirtilen ulamlara ait prototipler özellikle çocuklara uygun kavramların belirlenmesinde ve öğretilecek kavramların seçilmesinde yararlı olacaktır. Böylece çocukların daha kolay öğrenmeleri sağlanacak ve çevreleriyle daha kolay iletişim kurabilmeleri olanaklı kılınacaktır (Çengelci, 1996: 159).

Zihnimiz bize yalnızca tek tek sözcüklere bağlı olarak kavramları tanıma olanağı değil, aynı zamanda onların ilişkili oldukları başka kavramlarla bağlantı ve ayrımlarını tanıma olanağı verir; ayrıca kavramların başka öğelerle ortaya koydukları kuruluşları tanıma ve çözme yetisine de sahiptir (Aksan, 2006: 42). Bu çalışmada prototip kuramı üzerine anadili Türkçe olan deneklerle yapılan çalışmalardan farklı olarak Roth ve Shoben (1983)'in prototip kuramı dilbilimsel bağlama göre değişmektedir görüşünden hareketle hazırlanan bağlama dayalı ikinci bir uygulama, deneklere yapılmıştır. Bu uygulama sonucunda her ulama ait prototip örnekleri farklı sonuçlar vermiştir. Meyve ulamına ait uygulamada manav bağlamı içerisinde *elma*; sebze ulamına ait uygulamada yine manav bağlamı içerisinde *domates* en iyi örnekler olarak belirlenmiştir. Kuş ulamına ait uygulamada kafes bağlamında *papağan* örneği ilk uygulamadan farklı olarak en iyi örnekler arasına girmiştir. Hastalık ulamına ait uygulamada ise çırağın işe o günlük gelmemesi bilgisi deneklerin *grip*, *bronşit* ve *soğuk algınlığı* örneklerini yazmalarına neden olmuştur denilebilir. Suç ulamına ait uygulamada cezaevi bağlamında *hırsızlık*, *cinayet* ve *kapkaç* örnekleri en iyi örnekler arasına girmiştir.

Ulam üyeleri zannedilenden daha esnek olabilmekte kavramları sınıflamada bağlamdan da etkilenilmektedir (Field, 2006). Bu araştırmaya ait sonuçlar bireylerin kavramları kullanırken bağlamdan da hareket ederek bir seçime gittiklerini göstermektedir. Bu durum, kavramların insan belleğinde dağınık bir biçimde depolanmadığının, sürekli ilişkili kavramları yan yana getiren ve kümeleyen bir biçimde insan belleğinin çalıştığını göstermektedir (Uzun, 2006-b). İkinci uygulamaya ilişkin elde edilen bulgular, Roth ve Shoben (1983)'in görüşünü destekler niteliktedir.

İlk uygulama ve ikinci uygulama arasında ulamlara göre deneklerin belirlediği en iyi örnekler değerlendirdiğinde iki uygulama arasında da en iyi örneklerin genel olarak benzerlik gösterdiği belirlenmiştir. İkinci uygulamada bağlama bağlı olarak ilk örnekler fazlaca değişiklik sergilemese de birinci uygulamadan farklı olarak öğrencilerin bağlamı göz önünde bulundurarak uygun örnekler seçtiği görülmüştür. Ayrıca ikinci uygulamada bağlama bağlı olarak kavramlara ilişkin örneklerin çeşitliliğinin de farklılaştığı gözlemlenmiştir. Özellikle ikinci uygulamada denekler, kavramların alt ulamlarına daha çok yer vermişlerdir. Bu durum bağlamın genele göre daha sınırlayıcı olmasından ve deneklerin bağlamı göz önünde bulundurarak kavramları seçmesinden kaynaklanmaktadır denilebilir.

Kavram oluşturma, bilişsel gelişim ve yaşla doğru orantılı bir şekilde sosyal çevrenin sunduğu olanaklarla doğal olarak gelişen bir süreçtir. Bilişsel gelişim düzeyi yaşına uygun olan bir çocuğun sosyal çevresinde karşılaştığı somut ve soyut olgular çeşitli ve yeterli değilse, çocuk sosyal çevresinde karşılaşmadığı olguları kavramlaştıramayacak ya da kavramlaştırmada zorluk çekecektir. Çocuğun yaşadığı bu problemin aşılmasında, okul ve özellikle kaliteli anadili öğretimi ortamları en etkili işleve sahiptir. Prototip kuramı da çocukların kavram öğrenimlerinde yardımcı olabilecek veriler sağlayıcı bir rol üstlenebilir. Bu durum, öğretmene rehberlik edici, öğrenciye de kolaylık sağlayıcı olabilir. Bunun için dil öğretimine yönelik çalışmalarda kavramların farklı bağlamlarda kullanımları ile ilgili etkinlikler yapılabilir. Böylece öğrencilerin bağlam çeşitliliği içerisinde hem kavram öğrenimleri artacak hem de kavramları içeriklendirmeleri kolaylaşacaktır.

Bu çalışma Kırşehir ili ile sınırlıdır. Aynı çalışma farklı bölgelerdeki deneklere de uygulanarak Türkiye geneline ait farklı ulamları da içeren ve bir bağlama bağlı kalmaksızın oluşturulan prototipler tablosu çıkarılabilir. İlköğretim öğrencilerinin farklı bağlamlardaki ulamlara ait prototipleri de belirlenebilir.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan, (2006). *Anlambilim*, Engin Yayın Evi, Ankara.
- Braisby, N. (2005). Concepts, (ed. Braisby, N. ve Gellatly, N.) *Cognitive Psychology* içinde, Oxford Yay, New York.
- Coşkun, Özden A. (2006). “İlköğretim 2. ve 3. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Kavramlar ve Kavram Alanları”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara.

- Croft, W. ve Cruse, A. D. (2004). *Cognitive Linguistics*, Cambridge University Yay., New York.
- Çengelci, N. Banu (1996). *Gelişimsel Olarak Kavram ve Kategori Yapılarının İncelenmesi*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi SBE, İzmir.
- Field, John (2006). *Psycholinguistics A Resource Book For Students*, Routledge Yay., Londra ve New York.
- Gökmen, Seda. (2013). “Kavramsal Ulamlama ve Öntürler” Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, C.53, S. 2, s. 165-179.
- Gökmen, Seda, Önal, Özey. (2012). “Ön-tür Kuramı Çerçevesinde Türkçede Anlamsal Ulamların İncelenmesi”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, C.52, S. 2, s.1-19.
- Huber, Emel (2008). *Dilbilime Giriş*, Multilingual Yay., İstanbul.
- Karasar, Niyazi (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, (21.Baskı), Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Löbner, S. (2002). *Understanding Semantics*, Arnold Yay., İngiltere.
- Medin, D.L. and Shoben, E.J. (1988) “Context and structure in conceptual combination”, *Cognitive Psychology*, vol.20, pp.158–90.
- Seferoğlu, G. (1999). “Prototip Kuramı Çerçevesinde Bir Araştırma”, *Dilbilim Araştırmaları*, 1999, , s.79-88, Simurg Yay., İstanbul.
- Rosch, E. (1973). “On the Internal structure of perceptual and semantic categories”, *Journal of Experimental Psychology: Human perception and performance*, 1, 303-322.
- Roth, E.M. and Shoben, E.J. (1983) “The effect of context on the structure of categories”, *Cognitive Psychology*, vol.15, pp.346–78.
- Uzun, Leyla (2006-a). *Eylemsel Öğrenmeden Kavramsal Öğrenmeye Anadili Öğretimi*
http://modersmal.skolutveckling.se/turkiska/P%20E%20D%20A%20G%20O%20J%20I%20K%20%20%20K%20O%20S%20E/ped_kose.htm#yazilar
adresinden 20 Mart 2009 tarihinde indirilmiştir.
- Uzun, Leyla (2006-b). *Kavram ve Sözcük Bilgisi Nedir? Kavram Öğretimi Üzerine Notlar*
http://modersmal.skolutveckling.se/turkiska/P%20E%20D%20A%20G%20O%20J%20I%20K%20%20%20K%20O%20S%20E/ped_kose.htm#yazilar
adresinden 20 Mart 2009 tarihinde indirilmiştir.

EK-2: 2. UYGULAMA

Ad Soyad:

Cinsiyet: Kız () Erkek ()

Sınıf:

- ❖ Aşağıdaki metni okuyunuz. Boşlukları uygun sözcüklerle doldurunuz.

GÜNE BAŞLARKEN

Bugün havanın güzel olacağını dün akşamki haberlerden öğrenmiştim. Bu yüzden sabahın erken saatlerinde güzel bir kahvaltıdan sonra yürüyüşe çıktım. Sabahın bu saatlerinde yaşadığım yeri tek başıma gezmek benim bu yer hakkında yeni deneyimler kazanmamı da sağlıyordu. İlk olarak evimin aşağısındaki kuşçu dükkânının önünden geçtim. Büyüklü küçüklü kafeslerdeki kuşlar pek güzel ve hayranlık vericiydi. Camın önündeki kafeslerdevardı. Kuşçu dükkânından biraz ilerledikten sonra her zaman alışverişimi yaptığım manavın önüne geldim. Manavın bu kadar erken saatte açık olduğunu görmek beni şaşırtmıştı. Manavın önündeki tezgahlarda çeşit çeşit meyveler vardı:..... İçeriye girdiğimde ise içerisi sebze ile doluydu. İçeridevardı. Manav Ahmet, sabahın bu erken saatinde beni gördüğüne şaşırmıştı. Söylediğine göre aslında o da ilk kez bu kadar erken saatte dükkânını açıyormuş. Yanında çalıştırdığı çırağı hastalanmış. Çırağının hastalığı daiymiş. Manav Ahmet de çırağının yerine dükkânına erken gelmiş. Hastalığın ister büyüğü ister küçüğü olsun hastalık insanın günlük hayatını zorlaştırıyor diye düşünerek dükkândan çıktım.

Dışarı çıktığımda sokakların insanlarla dolmaya başladığını fark ettim. Yaşadığım bu yerin birkaç saat önceki sakinliği bozulmaya başladı diye düşündüm. O anda önümden geçen cezaevi aracının korna sesi bu düşüncemi onaylar gibiydi. Bu aracın içindeki suçlu kim bilir hangi suçu işlediği için tutuklanmıştı? Hemen birkaç tahminde bulundum:.....

Gün başlamıştı artık. Her yanım bir yerlere yetişmeye çalışan insanlarla doluydu. Bense günüme çoktan başlamış olmanın mutluluğu içinde yoluma devam ettim.